

บทที่ 3

จังหวะของเพลงฉ่อยและลำตัด

เนื้อร้องของเพลงฉ่อยและลำตัดถึงแม้จะกำหนดรูปแบบของกลอนได้ แต่ก็ยังเป็นเพียงการกำหนดคร่าว ๆ เนื่องจากข้อจำกัดของจำนวนบท (stanza) บาท (metrical unit) และสัมผัส (rhyme) ก่อนข้างจะหลวม ไม่สามารถกำหนดแน่นอนออกมาได้

อเบอร์ครอมบี (1971) กล่าวว่าว้อยกรอนั้นเป็นผลซึ่งเกิดจากลักษณะบางประการของเสียงพูดที่ถูกสร้างขึ้นมาใหม่และการที่ผู้ฟังผู้อ่านจะซาบซึ้งในบทกรวยกรองไต่เน่ ก็เชื่อว่าจะต้องมีความรู้พิเศษทางด้านลักษณะ แต่สิ่งจำเป็นที่พวกเขาจะต้องมีก็คือประสบการณ์และทักษะในภาษา ด้วยการสืบทอดการเล่นเพลงพื้นบ้านของไทยนั้นเป็นไปในลักษณะ "มุขปาฐะ" คือ การถ่ายทอดปากเปล่า และด้วยพื้นฐานการพูดของคนไทยที่เป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน จึงทำให้เกิดการเลือกสรรคำ (Sequence of words) แล้วมีการจัดวางจังหวะคำจังหวะของเสียง นำมาเรียงร้อยกันเป็นรูปแบบของร้อยกรองง่าย ๆ ที่เรียกว่าร้อยกรองมุขปาฐะ (oral poetry) ขึ้น จะสังเกตได้ว่าบางส่วนของร้อยกรองในเพลงพื้นบ้านนั้นนำมาใช้ในการสนทนาตามปกติได้ และในทางกลับกันข้อความมางตอนจากการสนทนาในชีวิตประจำวันก็สามารถแทรกอยู่ในร้อยกรองของเพลงพื้นบ้านได้ ด้วยเหตุผลนี้เองก็สามารถที่จะกล่าวได้ว่าผู้สร้างสรรคเนื้อเพลงอันได้แก่ พ่อเพลงแม่เพลง ไม่จำเป็นต้องมีการจดจำนั้นลักษณะเพื่อที่จะแต่งบทร้อยกรองเหล่านั้น แต่สิ่งจำเป็นสำหรับพ่อเพลงและแม่เพลงก็คือ ประสบการณ์ (normal experience) ในภาษานั้นเอง

หากผู้วิจัยจะกล่าวว่า ตัวที่มีผลทำให้เกิดเป็นร้อยกรองพื้นบ้านแบบง่าย นั้นก็คือ จังหวะของกล้ามเนื้อที่ทำให้เกิดเสียง (sound producing movement) และจังหวะของการเคลื่อนไหวของร่างกาย (bodily movement) มากกว่าที่จะเป็นเสียงของการพูดก็คงจะไม่ผิดพลาด เนื่องจากจังหวะซึ่งเกิดขึ้นระหว่างที่พ่อเพลงและแม่เพลงร้องเพลงพื้นบ้านอยู่นั้น ก็เป็นเรื่องของตัวผู้ร้องเองมากกว่าผู้ฟัง และจังหวะนั้นก็จะเป็นอะไรบางอย่างซึ่งออกมาจากการเคลื่อนไหว (movement) ของผู้ร้องนอกเหนือไปจากการยึดติดตัวของกล้ามเนื้อที่ทำให้เกิดลม ส่วนจังหวะที่ผู้ฟังรับจากผู้ร้องได้อย่างไรนั้นเป็นเรื่องที่น่าสนใจ

อเบอร์ครอมบี (1971) ได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า การรับรู้ด้านเสียงพูดของคนเรานั้น ไม่ใช่แต่ด้านจังหวะด้านเดียว แต่รวมถึงด้านอื่น ๆ ด้วย นั่นคือเมื่อเราได้ยินเสียงพูด เราจะไม่ใช่รับรู้แต่เพียงอย่างเดียว แต่สามารถรับรู้ถึงการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ซึ่งเป็นปฏิกิริยาของผู้ฟังที่จะคอยเอาใจใส่ถึงการเคลื่อนไหวของอวัยวะต่าง ๆ ในการพูดซึ่งผู้พูดได้กระทำให้ไปแล้ว

ผู้วิจัยจะกล่าวสรุปอีกครั้งหนึ่งว่า จังหวะของร้อยกรองมุกขปาฐะในเพลงฉ่อยและลำตัดนั้น อยู่ในตัวของผู้ร้อง คือ พ่อเพลงแม่เพลงเป็นสำคัญ ส่วนผู้ฟังจะรับรู้ถึงจังหวะนั้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ฟังเป็นผู้เป็นเจ้าของภาษาและเข้าใจในภาษาที่ผู้ร้องร้องออกมาเหล่านั้น นำตัวเองเข้าไปมีส่วนร่วมจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับผู้ร้อง จนเกิด "phonetic empathy" ขึ้นเอง

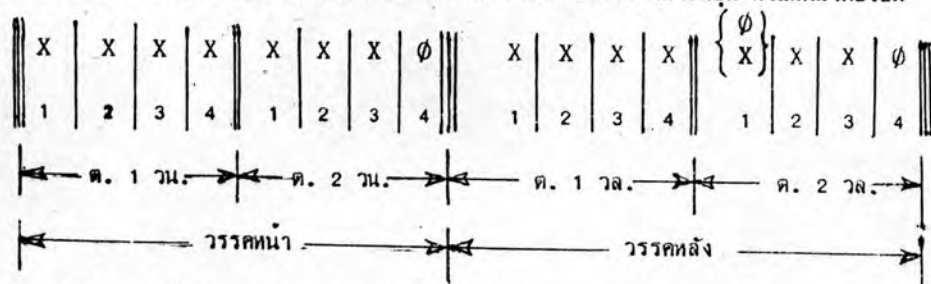
ตามนิยามหลักของบทร้อยกรองของไทย จะมีข้อบังคับเกี่ยวกับ "สัมผัสคล้องจอง" และ "วรรคตอนได้จังหวะ" อยู่ร่วมกัน ส่วนลักษณะบังคับของร้อยกรองแต่ละประเภทจะมีความแตกต่างกันออกไป ข้อบังคับสำคัญของคำประพันธ์ร้อยกรองของไทยนั้นโดยทั่วไปมีอยู่ 2 อย่างคือ " คณะ " และ " สัมผัส "

" คณะ " ประกอบด้วย บท บาท วรรคและคำหรือพยางค์ สำหรับในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยจะแบ่งองค์ประกอบของจังหวะในร้อยกรองไทยเสียใหม่ โดยประยุกต์มาจากที่ธีระพันธ์ เหลืองทองคำได้เคยแบ่งองค์ประกอบไว้ เพื่อความสะดวกในการอธิบายเกี่ยวกับจังหวะในเพลงฉ่อยและลำตัด ดังนี้

แบบเก่า		แบบใหม่	
บท	>	บท (stanza)	
บาท	>	บาท (metrical unit)	
วรรค	>	วรรค (pause group)	กำหนดให้มีค่าเท่ากับ 2 ตอน
		ตอน (melody group)	กำหนดให้มีอาณาเขตจากช่วงหยุดหนึ่งไปยังอีกช่วงหยุดหนึ่ง
คำหรือพยางค์	>	หน่วยจังหวะ (rhythmic unit)	

3.1 จังหวะของเพลงฉ่อย

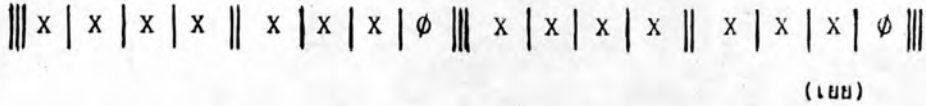
ตามปกติการร้องเพลงฉ่อยจะแบ่งการร้องออกเป็นดับต่าง ๆ หรือเป็นบท ๆ นั้นเอง ความยาวของแต่ละบทนั้นผู้ร้องจะร้องยาวสักกี่บาทก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความที่ผู้ร้องต้องการ ในแต่ละบาทจะแบ่งการร้องออกเป็นสองวรรค วรรคละสองตอน ตอนละสี่หน่วยจังหวะ โดยหน่วยจังหวะที่ 4 ของตอนที่ 2 ของแต่ละวรรค จะเป็นหน่วยจังหวะหยุดเพิ่มอหน่วยจังหวะที่ 1 ของ ค. 2 วล. อาจเป็นได้ทั้งหน่วยจังหวะมีพยางค์และหน่วยจังหวะหยุด ดังแผนผังต่อไปนี้

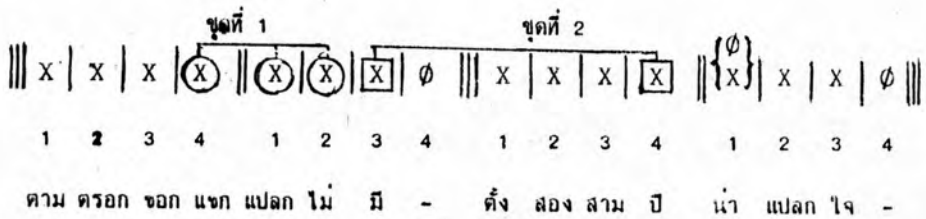
โดยที่เครื่องหมาย X แทนหน่วยจังหวะ 1 หน่วยจังหวะ เครื่องหมาย ϕ แทนหน่วยจังหวะหยุด เครื่องหมาย " || ... || " แทนวรรค เครื่องหมาย " || ... || " แทนตอน "ค" หมายถึงตอน "วณ" หมายถึง วรรคหน้า "วล" หมายถึงวรรคหลัง

ในบาทสุดท้ายของบทร้องซึ่งเป็นบาทที่ลงเพลง¹ หน่วยจังหวะที่ 3 ของคองเท่ 2 ของววรรคหลังจะมีการลงเสียง

" เขย " หรือ " เอย " ลงไปเกือบทุกบท ดังแผนผังต่อไปนี้

การสัมผัสเสียงสระในเพลงด้วย ในแต่ละบาทจะสัมผัสเสียงสระ 2 ชุด (2 เสียงสระ) เสียงสระชุดแรกจะสัมผัสกันในววรรคหนาระหว่างพยางค์ที่ลงเสียงหนักของหน่วยจังหวะที่ 4 ค.1 วน. กับ พยางค์ที่ลงเสียงหนักของหน่วยจังหวะที่ 1 หรือหน่วยจังหวะที่ 2 ของ ค. 2 วน. เสียงสัมผัสสระชุดที่สองจะเป็นการสัมผัสข้ามววรรค ระหว่างพยางค์ที่ลงเสียงหนักของหน่วยจังหวะที่ 3 ของ ค. 2 วน. กับพยางค์ที่ลงเสียงหนักของหน่วยจังหวะที่ 4 ของ ค. 1 วล. ดังแผนผังต่อไปนี้

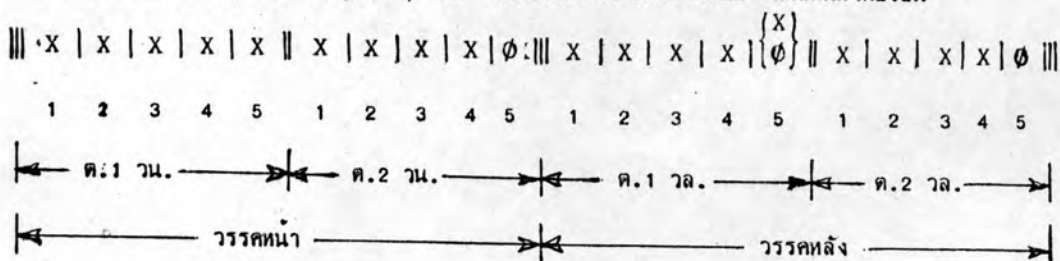
แผนภาพที่ 1 ตัวอย่างการแบ่งจังหวะในบทร้องเพลงด้วย เฮโลนิโกร ของคณะแม่บุญชู

	แผนภาพที่ 1 ตัวอย่างการแบ่งจังหวะในบทร้องเพลงด้วย เฮโลนิโกร ของคณะแม่บุญชู																																		
	ตั้ง	แต่	อ-	เม	ริ	กัน	ผ่าน	เข้า	มา	φ	แม่	ล-	เน้	ท	าย.	หน้า	ไป	อยู่	ก็	ไหน	φ														
	S	S	W	S	W	S	S	S	S	SS	S	W	S	S	S	S	S	W	S	S	SS														
	ค	า	ม	ท	ร	อ	ก	ข	ก	แ	ป	ล	ก	ไม่	มี	φ	ต	ึ่ง	ส	อ	ง	ส	า	ม	ป	ี	น	ำ	แ	ป	ล	ก	ไ	จ	φ
	S	S	S	S	S	S	S	S	S	SS	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	SS	
	เจ	อ	ก	ัน	วัน	นี้	รา	ศึ	จิด	φ	ค	ู	ผ	อม	เหมือน	จ	ิง	ห	รี	ค	ด	น	าว	ล	ย	φ									
	S	S	S	S	S	S	S	S	S	SS	S	S	S	S	W	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	SS	
	ห	ร	ือ	เข	อ	ไป	อยู่	ก	บ	ย	นิ-	โ	กร	φ	อ	ก	ข	า	เ	ย	ไ	ล	จ	ิง	ก	ร	อ	บ	ไป	φ					
	S	S	S	S	S	S	S	S	W	S	SS	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	SS	
	๑	ก	ไ	ค	ัว	ข	ก	แ	ป	ล	ก	ห	ัน	ที่	φ	ก	ี่	ัว	ไ	ทย	ติ	ดี	ไม่	สน	ใจ	(เขย)	φ								
	SS-W	S	S	S	S	S	S	S	S	SS	S	S	S	S	W	S	S	S	W	S	SS	W	W	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	SS	

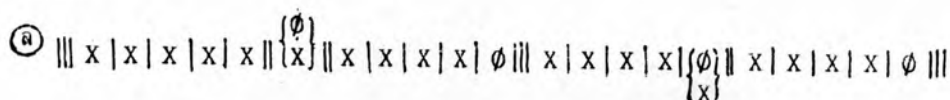
1 ลงเพลง = จบเพลง

2 ๑ หมายถึง ลงเพลง

ค.2 วน. อาจจะแทนด้วยหน่วยจังหวะ |ss w| ได้ แต่กรณีจะไม่เกิดขึ้นบ่อยนัก ดังแผนผังต่อไปนี้

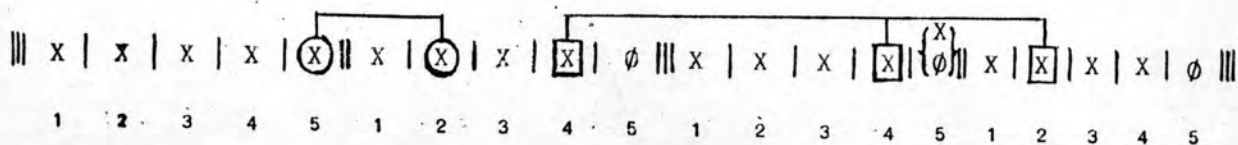

ในมาทสุดท้ายซึ่งเป็นบาทลงเพลง จะมีการเพิ่มหน่วยจังหวะระหว่าง ค.1 วน. กับ ค.2 วน. อีกหนึ่งหน่วย จังหวะทุกครั้ง โดยที่หน่วยจังหวะที่เพิ่มขึ้นนี้มักจะเป็นหน่วยจังหวะหยุดหรือหน่วยจังหวะ 2 พยางค์ ซึ่งมีโครงสร้าง |ss w| ดังแผนผัง

ระหว่างการหยุดยาวนั้น ผู้ร้องบางคนอาจจะเอื้อนเสียงซึ่งเป็น pause filler ว่า "เอื้อ เอื้อ เอ็ง เงย" ลงไปอีกตอนหนึ่งก็ได้ แต่สำหรับพ่อเพลงแม่เพลงลำตัดอาชีพบางท่าน ถือว่าผู้ที่มีการเอื้อนเสียงลงไปในการหยุดดังกล่าว นั้นยังเล่นเพลงไม่เป็น

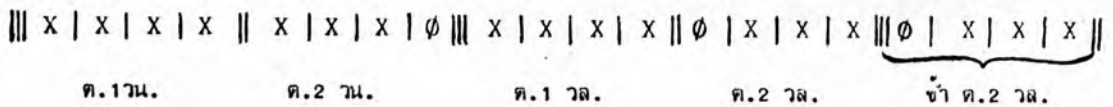
การสัมผัสเสียงสระในลำตัดแต่ละบาทจะสัมผัสเสียงสระ 2 ชุด (2 หน่วยเสียงสระ) เสียงสระชุดแรกจะลงสัมผัสกันในวรรคหน้า ระหว่างพยางค์ที่ลงเสียงหนักในหน่วยจังหวะที่ 5 ของ ค.1 วน. กับ พยางค์ที่ลงเสียงหนักในหน่วยจังหวะที่ 2 ของ ค.2 วน. เสียงสระชุดที่สองเป็นการสัมผัสข้ามวรรค ระหว่างพยางค์ที่ลงเสียงหนักในหน่วยจังหวะที่ 4 ของ ค.2 วน. กับพยางค์ที่ลงเสียงหนักในหน่วยจังหวะที่ 4 ของค.1 วล. และหน่วยจังหวะที่ 2 ของ ค.2 วล.ไปตลอดทั้งบาทที่เป็นเนื้อร้องและบาทลงเพลง ดังแผนผังต่อไปนี้

แสน ปวด เมื่อย ร่าง ภายจะ ทำอย่าง ไร เพื่อน เอ๊ย - เราไป นวดกัน ตาม เคย คง จะส- เบย สำ ร่าย -

บางกรณิจังหวะในการร้องเพลงน้อยก็มีความแตกต่างไปจากตัวอย่างที่กล่าวไปแล้ว เนื่องจากลีลา (Style) การร้องของท่อนเพลงแม้เพลงแต่ละคนแตกต่างกัน แต่ผู้ฟังก็ยังถือว่าการร้องที่แตกต่างออกไปนี้ก็คือเพลงน้อย ความแตกต่างนั้นก็คือ ในท่อนร้องถึงแม้จะแบ่งการร้องออกเป็นบาทสองวรรค วรรคละสองตอน ตอนละสี่หน่วยจังหวะ แต่หน่วยจังหวะหยุดนั้นจะเป็นหน่วยจังหวะที่ 4 ค.2 วน. และหน่วยจังหวะที่ 1 ค.2 วล. บางครั้งวรรคหลังจะร้องยืดออกเป็น 3 ตอน โดยตอนที่ 3 จะเป็นการร้องซ้ำจังหวะและซ้ำความของ ค.2 วล. เมื่อผู้ร้องต้องการย้ำความหรือยั้งนึกเพื่อความในบาทถัดไปไม่ออก ดังแผนผัง

ส่วนบาทหลังเพลงจะใช้แบบเดียวกันกับที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ดังตัวอย่าง

∅	ที	เป็น	หม่ม	เมือง	ก็ ส-	พรหม	∅	เที่ยว	ระ	หน	ต้น	ต้น	∅	มา	แลน	ไกล ³			
SS	S	S	S	S	S W	S	SS	S	W	S	S	S	SS	SS W	S	S			
∧	ได้	มา	เจอ	สาว	เมือง น-	คร ป-	ฐม	∅	ลวย	จริง	แม่	เขว	กลม	∅	ข้าง	วิ	ไล		
SS W	S	S	S	S	W S W	S	SS	S	W	S	S	S	SS	SS W	S	S			
ล	ที	จะ	เป็น	คน	ดำ	เสียด	ให้	รำ	อ่อน	∅	ให้	น้อง	เป็น	คน	ร้อน	กั้น	กระ	ทวย (เขย)	∅
S W	S	S	S	S	W S	S	SS	SS	W W	S	S	S	S W	S	S	SS			

ในการเล่นเพลงน้อยจริง ๆ อาจจะมีการแทรกคำหรือพยางค์ที่ไม่มีความหมาย (pause filler) ลงไปในหน่วยจังหวะหยุดได้ โดยเสียงจากการร้องกระซิบของลูกคู่ว่า "โอยแม่" "หนอยแม่" "ชะ ชา ฉ่า ชา" เป็นระยะ ๆ

จากการศึกษาข้อมูลจากหน่วยจังหวะในเพลงน้อย จำนวน 1396 หน่วยจังหวะ มีการปรากฏของหน่วยจังหวะ 1 พยางค์ 73.2% หน่วยจังหวะ 2 พยางค์ 11.0% หน่วยจังหวะ 3 พยางค์ 11.7% และหน่วยจังหวะ 4 พยางค์ 4.4%

3.2 จังหวะของลำตัด

แต่ละบทของลำตัด ท่อนเพลงแม่เพลงจะร้องยาวสักก็บาทก็ได้แล้วแต่ว่าจะสุดความเมื่อไร จังหวะในการร้องลำตัดจะแบ่งร้องบาทละสองวรรค วรรคละสองตอน ตอนละห้าหน่วยจังหวะ โดยหน่วยที่ 5 ของ ค.2 วน., ค.1 วล. และ ค.2 วล. แต่ละบาทจะเป็นหน่วยจังหวะหยุด แต่หน่วยจังหวะหยุดที่ 5 ของ ค.1 วล. และหน่วยจังหวะหยุดที่ 5 ของ

³ ส่วนที่ขีดเส้นใต้ นั่นคือส่วนที่สามารถร้องซ้ำได้

แผนภาพที่ 2 ตัวอย่างการแบ่งจังหวะในบทร้องลำดับคหอนวดของคณะหวังเต๊ะ

แสน	ปวด	เมื่อย	ว่าง	กาย	จะท่าอย่าง	ไร	เพื่อน	เอ๋ย	๑	เราไป	นวดกัน	ตาม	เคย	๑	คงจะละ	เบย	ส่ำ	ราวญ	๑	
s	s	s	s	s	ss pww	s	s	s	ss	s w	s w	s	s	ss	ss pww	s	ss w	s	ss	
เรา	เหนื่อย	มาก	พัก	ผ่อน	เราไป	นอน	ให้เขา	นวด	๑	คงจะ	หาย	คลาย	ปวด	๑	ไปนอนให้	นวด	กัมนาน	นาน	๑	
s	s	s	s	s	ss-pw	s	ss pww	s	ss	s w	s	s	s	ss	ss pww	s	s w	s	ss	
สอง	คนกับ	เพื่อน	ชาย	รีบ	แต่ง	กายมี	รอด	ข้า	๑	แถว	โรง	น้ำ	ชา	๑	หมอดคง	มา	แน่น	อ-	หนัก	๑
s	s w	s	s	s	s	s w	s	s	ss	ss pww	s	s	s	ss	s w	s	s w	s	ss	
ออก	จาก	บ้าน	ลัด	เลาะ	หมายจำ	เพาะ	ห้อง	นวด	๑	จะได้	หาย	คลาย	ปวด	๑	เพราะ	หมอ	นวด	ชอบ	กัน	๑
s	ss w	s	s	s	s w	s	s	s	ss	ss pww	s	s	s	ss w	s	s	s	s	s	ss
พอ	ตก	ลง	รา	คา	ก็มีได้	ข้า	เฉย	อยู่	๑	เราแบ่ง	กัน	เป็น	คู่	๑	หมอเขา	อยู่	กันที่	นั้น	๑	
ss w	s	s	s	s	ss pww	s	s	s	ss	s w	s	s	s	ss	s w	s	s w	s	ss	
เดิน	ทำ	งาน	มา	หนัก	ไม่ได้	พัก	ได้	ผ่อน	๑	กลาง	คืน	ก็ไม่ได้	นอน	๑	เดินไม่	หย่อน	เลยสัก	วัน	๑	
ss w	s	s	ss w	s	ss pww	s	s	s	ss	s	s	ss pww	s	ss	s w	s	s w	s	ss	
บิ๊บ	ตรง	นี้	หน้อย	หมอ	มัน	ปวด	คอ	ปวด	๑	หมอดช่วย	บิ๊บ	เดินแรง	แรง	๑	เพราะเดินมัน	แข็ง	เป็นกระ	ดาน	๑	
s	ss w	s	s	s	ss w	s	s	s	ss	s w	s	ss pww	s	ss	ss pww	s	s w	s	ss	

จากการศึกษาข้อมูลจากหน่วยจังหวะในลำตัดจำนวน 1385 หน่วยจังหวะ ผู้วิจัยพบว่า มีการปรากฏของหน่วยจังหวะ 1 พยางค์ 56.7% หน่วยจังหวะ 2 พยางค์ 32.9% หน่วยจังหวะ 3 พยางค์ 6.1% หน่วยจังหวะ 4 พยางค์ 4.0% และหน่วยจังหวะ 5 พยางค์ .2%

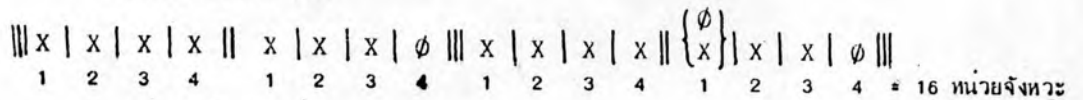
จะสังเกตได้ว่าถึงแม้หน่วยจังหวะในการร้องลำตัดส่วนใหญ่จะเป็นหน่วยจังหวะ 1 พยางค์ แต่หน่วยจังหวะที่เป็นหน่วยจังหวะหลายพยางค์ที่ประกอบกันเป็นเนื้อร้องนั้นก็มิได้อยู่ค่อนข้างมาก เมื่อเทียบกับเพลงฉ่อย โดยเฉพาะหน่วยจังหวะ 5 พยางค์ จะไม่ปรากฏในเพลงฉ่อยเลย จึงส่งผลให้ผู้ฟังเพลงฉ่อยว่าร้องช้ากว่าลำตัด

3.3 ความแตกต่างระหว่างจังหวะของเพลงฉ่อยและลำตัด

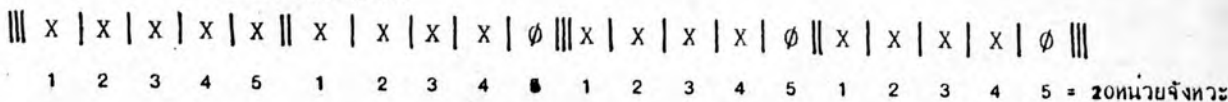
นอกจากความแตกต่างของการสัมผัสเสียงสระของหน่วยจังหวะภายในบาทที่ชัดเจนระหว่างเพลงฉ่อยและลำตัดแล้ว จังหวะของเพลงที่มันทั้งสองชนิดนี้ยังมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ดังนี้

- ก. หน่วยจังหวะในแต่ละตอนของเพลงฉ่อยมีน้อยกว่าลำตัด 1 หน่วยจังหวะ กล่าวโดยสรุปแล้ว การร้องลำตัดยาว 1 บาท จะมีหน่วยจังหวะมากกว่าการร้องเพลงฉ่อย 1 บาท ถึง 4 หน่วยจังหวะ ในการร้องเนื้อเพลงและมากกว่าเพลงฉ่อยถึง 5 หน่วยจังหวะในบาทหลังเพลง ดังการเปรียบเทียบแผนผังของหน่วยจังหวะของการร้องเพลงทั้งสองประเภท ดังนี้

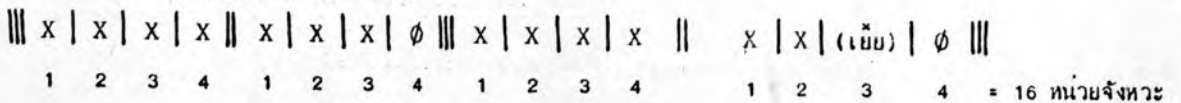
แผนผังบาทร้องเพลงฉ่อย

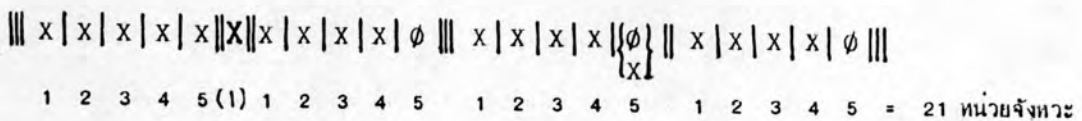
แผนผังบาทร้องลำตัด

แผนผังบาทลงเพลงฉ่อย

แผนผังบาทลงลำตัด

- ข. หน่วยจังหวะหยุดในบาทร้องและบาทลงเพลงของเพลงฉ่อยและลำตัดอยู่ต่างตำแหน่งกัน ดังแผนผังที่แสดงให้เห็นแล้วในข้อ ก.
- ค. หน่วยจังหวะในเพลงฉ่อยมีเฉพาะหน่วยจังหวะ 1 พยางค์ หน่วยจังหวะ 2 พยางค์ หน่วยจังหวะ 3 พยางค์ และหน่วยจังหวะ 4 พยางค์ แต่หน่วยจังหวะในลำตัดมีตั้งแต่หน่วยจังหวะ 1 พยางค์ จนถึงหน่วยจังหวะ

5 พยางค์ โดยเฉพาะหน่วยจังหวะ 5 พยางค์ จะไม่ปรากฏในเพลงฉ่อยเลย อีกทั้งจำนวนหน่วยจังหวะที่เกิน

2 พยางค์ ปรากฏในการร้องลำดับน้อยกว่าในการร้องเพลงฉ่อยมาก